

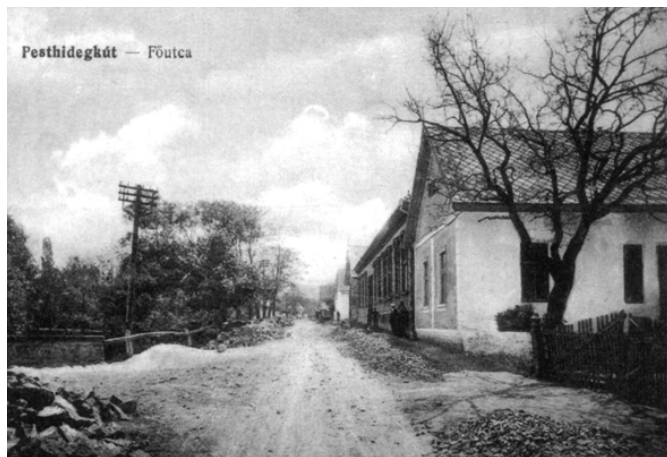
Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

IV. évfolyam 1. szám

2001. január

Pesthidegkútról, egy kicsit másképp

Pesthidegkút főutcája a múlt század elején

1711. július 5-ével kezdődött a mai Pesthidegkút újkori története, amikor a Hidegkút birtokába fegyverválság jogán jutó Kurz János Ignác báró, királyi kamarás szerződést kötött tizenegy telepese családdal a százötven év alatt elvadult táj visszahódítására. A Fekete-erdőből, a Rajna vidékéről, illetve az Ausztriából érkező telepések és utódaik számára a XVIII-XIX. század a békés gyarapodás és építkezés két évszázadának bizonyult. Ez idő alatt a német ajkú katolikus lakosság zavartalanul őrizhette nyelvét, kultúráját, alakíthatta ki helyi szokásait. S mivel a határ a megélhetéshez szűknek bizonyult, a hidegkúti parasztság asszonyok a konyhakertben megtermelt burgonyával, zöldséggel, a tejtermékkel és gyümölcscsel rendszeresen felkeresték Buda város és Óbuda mezőváros piacait.

Jelen bemutatkozásunkkal azonban nem a helyi igen színes népszokásokat, ünne-

peket vagy a városi piac jellegzetes alakjává váló „sváb” asszonyok emlékét idézném fel, hanem Hidegkút és Buda irodalomba is átemelt kapcsolatáról szólnék.

A XVIII. század folyamán a hidegkútiakat Buda városához nemcsak a megélhetés, hanem a vallás is kötötte. E kötődésnek egy sajátos elemét őrizte meg számunkra a művelődéstörténet: a vízivárosi Szent Anna templom jezsuita atyái látványos húsvéti passiójátékokat rendeztek, amíg II. József fel nem oszlatta rendjüket. E passiójátékokban a hidegkúti parasztok számára is jutott szerep, a Krisztust ostorozó pribékeké. A krónika szerint a Megváltót alakító budai polgár a Vízivároson át a Várba, majd ismét a Vízivárosba visszatérő körmenet alatt ugyancsak megszenvedte a szerepüket mélyen átélő hidegkúti parasztok korbácsütéseit. (Folytatása a 7. oldalon.)

Sárszentlőrinctől Rákosfalváig

Zsivora György élete

Tolna vármegyében, Szent-Lőrincen született 1804. augusztus 25-én Zsivora György. Szőlőműveléssel és kereskedéssel is foglalkozó takácmester édesapja 1813-ban bort szállítva, szekerevel az épülő Nádor csatornába, azaz Sárvízbe borulva fulladt meg, árván hagyva számos gyermekét. Tanulmányait a helyi iskolában kezdte, oda járt Petőfi is 1832-ben. A falu evangélikus lelkésze – kinek fia volt a neves Balassa János orvostanár –

pártfogolta a gyermek Zsivora tanulását, a későbbiekben pedig az Apponyiakhoz, a falu földesúri családjához ajánlotta be. A soproni evangélikus líceumban ösztöndíjat kapott, majd órákat adva gondoskodott maga és a nővére szükségleteiről. Tanára volt Magda Pál, a hazai statisztika és geográfia művelője. 1818-ban Pozsonyba ment jogot tanulni, hol Szlemenics Pált hallgatta. 1824 után a pesti evangélikus nő- (Folytatása a 6. oldalon.)

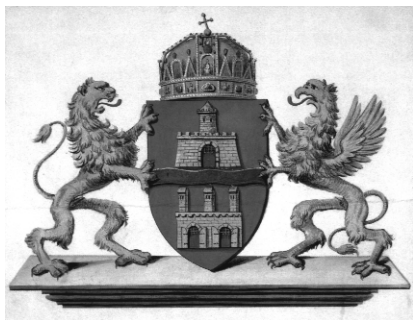
A Váci utca az 1840-es években (Rudolf Alt rajza)

Szent Jobb II.

Az előző számunkban közöltek folytatva most a Szent Jobb XIX. századi történetéről közlünk részleteket. A legrégibb magyar ereklye ismét a Szent István napi ünnepség részévé vált. (Írásunk a 3. oldalon.)

Rákosliget kialakulása

A fővárosi munkások számára szövetkezeti alapon ezer családi házból álló mintatelep létrehozását vállalta magára a XIX. század végén a Betegbiztosító Pénztár. (Írásunk a 4. oldalon.)

Fővárosunk három nagy közgyűjteménye, Budapest Főváros levéltára, a Budapesti Történeti Múzeum és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közösen emlékezett meg a Levéltári Napok keretében Nagy-Budapest kialakításának ötvenéves jubileumáról.

November 16-17-én két-napos konferenciát rendeztek „Az ötven éves Nagy-Budapest, előzmények és megvalósulás” címmel. Az előadások helyszínéül el-

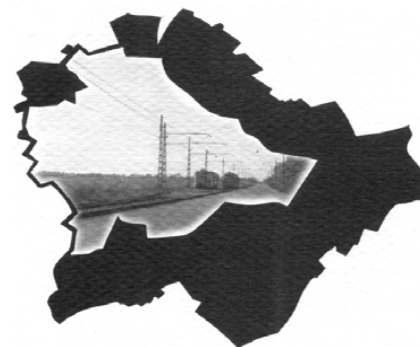
Levéltári Napok Budapesten

Konferencia és kiállítás

ső nap a Fazekas Mihály Gimnázium díszterme szolgált. A főváros egészének történetéhez kapcsolódó legújabb kutatások eredményei kerültek aznap ismertetésre. Második nap házigazdaként a Budapesti Történeti Múzeum látta vendégül a konferencia résztvevőit. Itt a néhai elődtelepüléseknek a beolvasztásig tartó történeti múltjáról hangzottak el előadások.

Ugyanezen a napon, a Budavári Palota Metszettárában került sor „A másik Budapest” elnevezésű kiállít-

tás megnyitására, amely a konferenciát is létrehozó három nagy fővárosi közgyűjtemény és a létrejött új kerületek helytörténeti gyűjteményei összefogásának volt köszönhető. A kiállítás nem a néhai települések történetét mutatja be, hanem a peremvárosok és -községek, a

„másik Budapest” életének jellegzetes mozzanatait, közösségeit, a helyi közéletet ábrázolja, az önálló települési lét és a Budapesthez fűződő kapcsolat figyelembevételével.

Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum

Budapest VIII. Könyves Kálmán krt. 40.
(bejárat: Győrffy István u. 22-24.)
Telefon: 303 17 40, 303 17 42

Látogatható: munkanapokon 10-13 óra között, szakmai vezetés és csoportos látogatás más egyeztetett időpontban is lehetséges.

Iskolák múzeuma

Országos

Pedagógiai Könyvtár és Múzeum

A magyar gazdasági fejlődés egyik fő hajtómotorja az oktatás volt, Eötvösnek és Trefornak köszönhetően. Több mint százhusz éve nyílt meg az Országos Tantermézmúzeum, amely 1905-ben könyvtári funkciókkal bővült, majd az 1920-as években gazdasági okok miatt felszámolásra került. Érdekességként említhető meg, hogy 1923-ban került sor az első országos gyermekügyi kiállítás megnyitására. Az országos pedagógiai könyvtár csiráit újjalagosan az 50-es évek végén, múzeumi részlegét a 60-as évek végén hívták újra életre.

Napjainkban a nemzeti romantizmus stílusában épült (1909-1911) néhai székesfővárosi tisztviselőtelepi gimnázium és polgári iskola épületében kapott végleges elhelyezést az Or-

szágos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM). Igazgatója, *Villangó István* szerint a korábban sanyarú körülmények közt tengődő közgyűjteményre a figyelmet a magyar iskolák ezeréves évfordulója (Pannonhalma, Szent Márton – hegyi kolostor) hívta fel és a fővárosnak köszönhetően kerülhetek itt elhelyezésre. A néhai iskola hallgatói egyébként társadalmi szervezetet is alakítottak, gondozzák a tisztviselőtelepi hagyományokat, évkönyvet és újságot adnak ki. Gimnáziumuk, mely utóbb közigazdasági és gépipari szakiskolaként működött, nyugati mércével tekintve is megfelelően használható a tanügyi szakmúzeum színhelyeként.

Az OPKM feladata a pedagógusok munkájának segítése. Könyvtárunk gyűjtő-

köre a magyar oktatás teljes körét öleli fel, jelentős a folyóirat állománya is. Több mint félmillió kötet, könyv és folyóirat, valamint különgyűjtemények állnak az idelátogatók rendelkezésére. Múzeumuk jelenleg egy kis kiállítóterben működve tud csak kiállításokat rendezni. „*Orbis Pictus*” (Comenius műve az iskolai oktatás első képeskönyve) címet viseli a magyar iskolai szemléltetés eszközeit bemutató kiállításuk, melynek rendezőelvéte *Munkácsy Gyula*, az OPKM főosztályvezető helyettese (fotótörténész) alakította ki. A kiállított taneszközök nem kronológiai sorrendet követ-

nek, hanem a szemléltetés módszertani és elméleti kérdésköreit érintik. Önmagában is egyedülálló tárgyak tekinthetők meg itt, a XVIII. századi nagyszombati egyetem fizikai bemutató eszközeitől napjaink iskolai számítógépes rendszeréig. A látható tárgyak azonban nemcsak a magyarországi szemléltetés történetét, de az elmúlt évszázadok tudománytörténetét is áttételesen felvillantják előttünk. E témához kapcsolódóan az OPKM kiadta „*A szemléltetés évszázadai*” című tanulmánykötetet, így kiállításuk szellemisége vidéken dolgozók számára is megismerhetővé válik.

Helyesbítés

Előző számunkban a „Köszönetnyilvánítás” című írásunkból lapunk önzetlen támogatói közül lemaradt a XI. kerület közgyűlése és polgármestere. Az érintettek-től és olvasóinktól is elnézést kérünk.

Szent Jobb II.

Múltja és tisztelete

● folytatás előző számból

A francia-osztrák háborút lezáró békekötés után 1810-ben a budai magisztrátus kérte a nádortól, hogy visszaállíthassák a régi szokásos tiszteletet az ereklyét illetően, vagyis a plébániák a hívekkel együtt jöhessenek a Nagyboldogasszony templomba magyar énekeket énekelve a körmenetben és a vári kápolnából elhozassák a Szent Jobbot és a magyar és német nyelvű szentbeszéd elhangzása után ünnepi szentmisét tarthassanak. Az ünnepségen megjelennek az ország lakói, előkelői, a minisztériumok, egyházi és világi méltóságok. Biztos forrásunk van arra nézve, hogy a magisztrátus Rendtartást adott ki a Szent István napi ünnepség visszaállításáról, amelyben a Buda-környéki plébánosokat kéri, hogy híveikkel együtt augusztus 20-án jelenjenek meg és a várbeli főkörmenettel és a Szent Jobbal találkozva az

Úri utcán áthaladva érkezzenek meg a Nagyboldogasszony templomba. A XIX. században újabb énekeket írtak, mint pl. a munkácsi görög katolikus zboji plébános Elias Schivulszky,

IV. Károly király az 1917. augusztus 20-i Szent István-napi körmeneten

aki rutén nyelven írta meg az un. Tropar és Kondak énekeket a Szent Jobbról.

1862-ben új ereklyetartóba helyezik a Szent Jobbot, ekkor a régi ereklyetartóról levágott pecsétek megvizsgálását Pálffy Móric Ma-

gyarország királyi helytartójának kérésére Scitovszky János hercegprímás Paur Ivánnal megvizsgáltatta és levéltári kutatásokat végeztetett.

Összegzésként elmondható, hogy a Szent Jobb tiszteletében nem a mindennapi szentnek a tisztelete fejeződik ki, hanem sok-

sa alkalmával külön kihelyezték, hogy a király színe előtt hozzanak törvényeket és az ő példája lebegjen a megkoronázandó magyar király előtt. Kivont karddal álltak őrt a katonák az ereklye mellett. Ágyúszó, harangzúgás kísérte a körmenet alkalmával és az istentiszteleten csókot lehelhetek a szent kézre a hívek, hódolatuk kifejezésésképp. Külön őrzést biztosítottak az ereklyének a várban lakó Szent Zsigmond-i prépostságot bíró csillagkeresztes lovagok és az angolkisaszonyok személyében, illetve az egyetem Budára kerülésekor (1777-84) a rektor tisztje volt. Majd a várból kivonulásuk után (1784) újra a várkápolna csillagkeresztesei gondoskodtak róla 1882-ig, azután pedig kizárólag a szentjobbi apátok. Ha figyelembe vesszük, hogy a német, szerb, szlovák, rutén ajkú lakosok egyként vettek részt az ünnepségen, akkor elmondhatjuk, hogy a tisztelet egyetemes volt és egységbe kovácsolta a nemzetet.

Beke Margit

Birkl hagyaték Óbudán

Az Óbudai Múzeum új kiállítása Birkl László hagyatékából 2000. október 6-án nyílt meg.

A család őshonos família Óbudán. Birkl László is lelkes lokálpatriótája volt a településnek haláláig. Olyannyira, hogy végrendeletében a rendkívül értékes, az 1848-49-es forradalomhoz és szabadságharchoz kötődő gyűjteményét is a város múzeumára hagyta. Szenvedélyes gyűjtője volt a 48-as emlékeknek, komoly értője a korszak történetének. (Azt már csak érdekességképpen említhetjük meg, hogy még a Trabantja rendszáma is

BEM 848 volt.) A világosi fegyverletétel napján távozott közülünk, e földi világából, 1999-ben.

Az Óbudai Múzeum állandó kiállításán, egy ki-

sebb teremben, ötletesen elrendezve láthatóak többek között az aradi vértanúkhöz köthető emlékek, a magyarországi települések forradalom emlékét őrző épületeinek, szobrainak a fotói, a huszárok ruházatá-

nak, fegyverzetének darabjai, korabeli iratok, nyomtatványok, a korszakra utaló érmék, plakettek társaságában, Birkl László néhány személyes tárgyával együtt.

Á.F.

Támogassa adójának 1%-ából a Budapesti Honismereti Társaságot!

Fontos a múltunk, fontos a jelenünk, de legfontosabb a jövőnk. Ennek a jövőnek építéséhez kívánunk hozzájárulni a „Városunk” című szerény kiadványunkkal, amely a szó legszorosabb értelmében közhasznú célokat szolgál, ingyenes, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában is olvasható. Ezúton is köszönjük támogatóinknak múlt évi hozzájárulásait, és kérjük, hogy ez évi tevékenységünk támogatására ajánlja fel jövedelemadója 1%-át!

Budapesti Honismereti Társaság

Adószám: 19673903-1-41

Címünk: 1043 Budapest, Berda József utca 48.

Rákosliget kialakítása

Munkásházak – jelzalogkölcsonnel

Pest-Buda-Óbuda egyesítésével megszületett hazánk új fővárosa: Budapest. A város vezetőségének kezdetől fogva kiemelt feladattá vált a munkásság lakáskérdésének megoldása.

Az 1875. évi IV. tc. érintette a lakásproblémát, adókedvezményt helyezett kilátásba azoknak, akik 1-2 szobás kültelki kislakást építenének. Ez azonban az akkori bér- és árviszonyok miatt kivitelezhetetlen volt. Az 1876. évi XIV. tc. is próbálkozott: a vállalkozók kötelességévé tette munkásainak megfelelő elszállásolását. Ez a fennálló gondokon nem segített, ettől új lakások nem épültek.

A munkások lakáshelyzetével nem csupán a főváros és a törvényhozás foglalkozott. 1890-ben megalakult a Szociáldemokrata Párt, újságján, a Népszaván keresztül igen nagy tömegekre tudott hatást gyakorolni, tudta olvasóit tájékoztatni. Rendszeressé váltak a nagygyűlések, melyekre az újságon keresztül hívták a munkásokat. A lakásgondok egyik szónoka Kürschner Jakab volt, a Népszava szerkesztője, a SZDP vezetője tagja, a Munkás Betegsegélyező Pénztár titkára.

Egy alkalommal a gyűlésen elhangzott a résztvevők köréből, hogy kis kertes családi házakat kellene építeni amortizációs szövetkezeti alapon. A javaslat oly nagy vihart kavart, hogy a jelenlévő csendőrség feloszlatta a gyűlést. Kürschner Jakab, Kiss Károly, Huszlicska Sámuel és még néhányan a Hungária körút és a Kőbányai út sarkán lévő vendéglőbe mentek és ott folytatták a gyűlésen elkezdet gondolatokat. Kürsch-

ner kijelentette, a Betegbiztosító Pénztár magára vállalja a kertes mintatelep szövetkezeti alapon való létesítésének megszervezését. Előkészítő bizottságot választottak, memorandumot szerkesztettek, amit Kürschner el is juttatott a Kereskedelmi és Ipari Minisztériumba, kérve a támogatást.

A minisztérium az ügyet lovag Fackh Károly miniszteri tanácsosra bízta.

1986. december 12-én hatvan tagú küldöttség jelent meg a Dob u. 52-ben. Itt tartotta meg alakuló ülését a Munkás Otthon Szövetkezet, elnökévé Fackh Károlyt választva. A Szövetkezet alapszabály tervezetét dr. Földes Árpád ismertette, majd Kiss Károly közölte, hogy a célul kitűzött ezer ház felépítése kétmillió koronába fog kerülni. Az 1897-es, 1898-as évek az ezer munkásház felépítéséhez szükséges pénz megszerzésével és a megfelelő hely kiválasztásával és megvételével telt el. A szervezők alaposan tanulmányozták a külföldi munkások lakáshelyzetének megoldásait, különösen a kivándorolt magyarok esetében. Ahogy Huszlicska Károly írja visszaemlékezésében, döntő hatást gyakorolt a Bizottságra a clevelandi magyarok lakáshelyzetének megismerése. A zajos várostól távol, sakk-táblaszerű településen élnek együtt, 2-5 szobás, fürdőszobás kertes házakban.

1897. október 20-án ülésezett újra a Bizottság, ahol örömmel értesítik a szervező Szövetkezet tagjait arról, hogy a 2.000.000 koronára megvan a fedezet. Az összeg felét a Pesti Ma-

Rákosliget – a Fach tér kiépítése után

gyar Kereskedelmi Bank biztosítja 6,85%-os kamattal, jelzalogkölcsonként, huszonhat éves futamidőre. A Magyar Királyi Pénzügminisztérium 500.000 K-t kölcsönöz hasonló feltételek mellett. A fennmaradó 500.000 koronát Dreher Antal sörgyáros, Krupp Artúr acélgyáros, a Hollandi Életbiztosítási Rt, a Drasche téglagyár, a Diószegi cukorgyár, a Berndorffi fémárugyár és a kivitelező, Gfrerer-Schoch-Grossmann cég bocsátották a Szövetkezet rendelkezésére. Az ülésen részletesen megtárgyalták az alapszabályt, különös tekintettel a kölcsön törlesztését illetően. A Bizottság következő

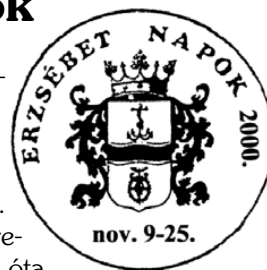
feladata a megfelelő terület felkutatása lett.

A Szövetkezet tagjai főleg a MÁV alkalmazottai voltak, kedvezményes utazási feltételekkel. Így fordultak a MÁV vonalak felé, elhagyva Rákost a Budapest-hatvani vonal mellett a 10. számú órháztól északra eső terület – mely Rákoskeresztúr határának egy része volt – került az érdeklődés homlokterébe. A közlekedést a vasút megoldotta, a telekár pedig igen kedvező volt. A mai Rákosliget – az egykori Öreghegyi dűlő – területén hatalmas szőlők voltak, jó minőségű bort adva a rákoskeresztúri gazdáknak. Azonban az 1880-as években a filoxéra és a

Erzsébet Napok

Többhetes kulturális rendezvénysorozat támasztja fel a már-már feledésbe merült hagyományokat Budapest XX. kerületében, Pesterzsébeten.

Valódi ünnepet kívánnak létrehozni így 1992 novembere óta, évente egyszer. A 2000. évi Erzsébet Napokon (november 9-25.) több helytörténeti kapcsolódású eseményre és rendezvényre is sor került. A Csili Művelődési Központ Nemzetiségi Napot, majd „Ismerd meg Pesterzsébetet” címmel helytörténeti és helyismereti vetélkedőt szervezett. Stílszerűen az Erzsébet Napok a kézműves szakmák kiállításával indult (Örökségünk – népi kultúránk) és fiatal költők antológiájának bemutatásával, irodalmi esttel zárult.

Elemi iskolájuk a XX. század elején

peronoszpóra olyan erős pusztítást végzett a szőlőkben, hogy a keresztúriak és a csabaiak nem telepítették újra. A terület gazdája akkor Fuchs Ignác volt, aki 1897. december 31-én eladta 155 holdas birtokának középső részét 25.000 koronáért.

Ezután a kivitelező cég 31 oldalas tervdokumentációját a Szövetkezet elfogadta, elhatározták az első ötszáz ház felépítésének megkezdését.

A rákoskeresztúri vasútállomás kitérővágányára érkezik a téglát a Drasche téglagyárból, a fekete cserépet az óbuda téglagyárból, az ablakokat a Sliber Antal gyárból, a csővezetékeket az Oetl öntödéből. Keresztúrról, a falun keresztül a rákoskeresztúri gazdák szállítják lovas kocsijaikon az építőanyagokat a helyszínre. Hamarosan keskeny nyomtávú vasúti sín épül, ez könnyíti a szállítást. Sóder, homok néhány ásonyomnyira található egész Rákosliget területén. A mai Hősök terén ekkor ásnak ki egy óriási gödröt, hogy sódert nyerjenek. Évekig tart, mire sikerül eltüntetni majd a gödröt. Az építkezéshez a segédmunkások főleg Keresztúrról járnak át, de valamennyi szomszédos faluból jönnek ide dolgozni.

1899. szeptember 18-án kelt telekkönyvi végzés értelmében az első beköltözők elfoglalhatták a kisorsolt házaikat. Az elsők között volt Ilyés György és felesége – az ő unokája Szalay Miklós operaházi korrepetitor, Karácsonyi

Az iskolai oktatás 1900 őszén a mai Gózon Gyula utca és a XI. utca sarkán lévő üres lakóházban indult meg. A Munkás Otthon Szövetkezet két nagy telket ajándékozott a Kincstárnak, ennek fejében állami elemi iskola felépítésére

Rákosligeti vendéglő kerthelyisége (Láng) a „boldog békeidőkben”

Edit, a nemrég elhunyt keramikus, Csekovszky Árpád özvegye.

A gyakori vízhiány sokszor hátráltatta a munkálatokat, ezért 1899 őszén elhatározták, kiépítik a vezetékes vízrendszert. Ennek megalkotója volt Huszlicska Sámuel, 1900 nyarára elkészült, a környékeliek irigyelték is a telep lakóit emiatt.

számítottak. 1901-ben kijelölték a leendő iskola helyét a Főter keleti oldalán a XII. és XIV. utca között. Az építkezés azonnal elkezdődött, 1902 őszére állt az iskola, mely a mai napig betölti szerepét. Első igazgatója Óberle János lett.

A belügyminisztérium 132189 I.a.1902. számú rendelete Rákosligetet községi rangra emelte. Szí-

vós küzdelmek eredményeként 1907-ben a 31216/IV. A. 1907. számú határozat a gödöllői járás nagyközségévé emelte, így elérték az önállóságot a település lakói.

1923. január 10-én tartotta a Munkás Otthon Szövetkezet utolsó közgyűlését. Lejárt a hitelt nyújtó 26 év, a feketetetes munkásházak az alapítótárság tulajdonába kerültek. Bélley főjegyző a következőket mondotta: „Virágzó kedves községünk bölcsője a Munkás Otthon Szövetkezet volt. Édesanyja községünknek, mely nélkül azt elképzelni sem lehetett volna. Szerves kiegészítője volt egyik a másiknak, emléket megőrizzük.” Utoljára emelkedett szövegre Kürschner Jakab, a település első kezdeményezője. Köszönetet mondott mind-

azon segítőtársaknak, kik együtt küzdöttek vele a munkástelep megvalósításáért, felvirágoztatásáért.

A történetnek nincs vége, hiszen Rákosliget 1950-ig önálló település volt. Sokok érdekes történetről lehet még beszámolni. Azóta is megvannak még a feketetetes házak, a ligetiek büszkék százéves településükre.

Dr. Dombóvári Antal

Sárszentlőrinctől Rákosfalváig

● folytatás az első oldalról

iskolában óraadóként Karacs Teréz húgait is tanította. 1827-ben Pesten tette le az ügyvédi vizsgát, hol Deák Ferenc barátjával együtt jurátuskodott. Az 1831-ben megjelenő Közhasznú Ismeretek Tárába történelmi, életrajzi és jogtudományi cikkeket írt. 1832-ben Pesten közreadta két kötetes Geographiai kézikönyvét. A Magyar Tudós Társaság levelező tagjává 1833. november 15-én választották meg. Még az évben gróf Apponyi Antal Szentlőrinc földesura, párizsi nagykövet kivitte magántitkárának és hogy fiát jogra oktassa. 1833 és 1835 között a francia és a belga levéltárakban és könyvtárakban akadémiai megbízásból Petrovich Friggyessel, gróf Teleki László nevelőjével együtt a Magyarországot illető kéziratokat másoltatta.

Pesti pályakezdése

Hazatérve Pesten az egy ideig a Tudományos Gyűjteményt is szerkesztő Thaisz András ügyvédi irodájában dolgozott, hol szép és jövedelmező gyakorlat-hoz jutott. Önállósodva mágnás és nagykereskedő házak ügyvédje lett. Alantas ügyet sohasem vitt győzelemre, egyszer egy dúsgazdag tózsér panaszkodott a bírónak, nem érti. „Legyen önnek igazsága, s meg fogja nyerni pereit.” – kapta a választ.

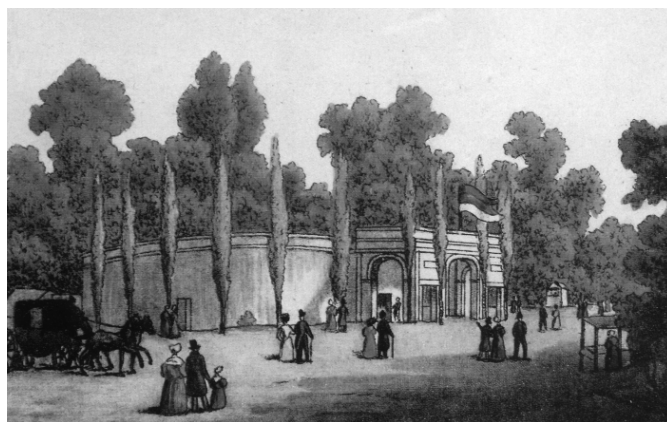
Zsivora legkiválóbb érdeme, egy csapat fiatal jogász nevelése, s olyan állásba segítése, ahol honuknak hasznos fiai lehettek. Erős híve volt nemzetiségének. Székács József lelkész, majd püspök jegyezte fel, hogy a német-tót túlsúlyú pesti evangélikus egyház-

ban, a három gyülekezet közös presbitériumának jegyzőjévé választották, melyet németül kellett volna ellátni: ha magyarul nem vezetheti a jegyzőkönyvet „inkább levágatja a kezét, hogyszem az német protokollumot írjon!”. Pedig klienseinek egy része vagyonos pesti német kereskedőkből állott. Tóth Lőrinc mondta akadémiai emlékezésében, hogy Zsivora György a népnek nemesi címerrel nem ékeskedő fia szeptemvir és főispán lett. 1839. és 1840. évből Zsivora címerpecsétjét őrzi a Pest megyei levéltár. Ez időben oldotta fel az országgyűlés a nem nemesek birtokvásárlási korlátozását. Zsivora a polgári házból való Klimmt Emmát vette feleségül. Családi enyhelyül megvásárolta a rákosmezei Festetich birtokot, egy 1790 körül épült kastéllyal – melyet korán elhalt leányáról ma is Gizella – kastélynak neveznek. Itt okszerűen kezelt és kiváló tehénészettel ellátott gazdasága és szőlészete volt. Közéleben a Rákos-patak és a Kerepesi út találkozásánál Széchenyi István malma, a pesti határon lévő vámnál pedig az 1924-ben lebontott Sárga Csikó vendéglő állott. Rákosmezei jószágán szívesen látta barátait és a szellemi élet munkásait. Egressy Ákos írta az 1844-es egyik nyári kirándulásukról: „Kora hajnalban gyülekezik az egész színészkaraván Szentpéteri lakásán. Az érkezők között első Petőfi, aki már az előző napon bejelentette, hogy velünk tart... A nagy színészbarát és akadémiai tag ajánlotta fel ez alkalomra a Rákos folyó melletti gyönyörű ligetét mulató helyül a Nemzeti Színház tagjai számára.” Míg a nők bográcsokban

gulyást főztek, a férfiak asztalokat kerítettek a „Rákosi Csárdából”. Petőfi tette a szépet Egressy Etelkának, s addig Egressy Béni cigányokat kerített.

A befutott ügyvéd

Zsivorát 1848-ban Deák Ferenc igazságügy miniszter a legmagasabb bírói polcra, a Hétszemélyes Tábla bírójává nevezte ki. A honvédelmi harc eltiprása után visszavonult és ismét

A Nyári Színház az 1840-es években (Krisztinaváros, Horváth-kert) – Carl Schwindt rajza

ügyvéd lett, Főleg az 1852. évi Ősiségi nyílt parancs nyomán keletkezett nagy birtokperekben látta el a védelmet, megmentve számos magyar nemes családot a fiskus telhetetlenségétől. A családok birtokviszonyait, összeköttetéseiket, geneológiáját senki sem ismerte jobban nála. Tóth Lőrinc az Ősiségi nyílt parancsot elemző munkáját, a saját költségén fordíttatta németre, hogy az osztrák bírák hajlandóságát formálva sikeresen használhassa. 1857-ben felesége után leányát is eltemette, ekkor neje ifjú öccsét, magyarosított nevén Keve Józsefet fogadta fiává, aki titkára volt a pesti lovasegyletnek, bejárta Angliát Rosty Pállal, majd a hozzájuk csatlakozó gróf Széchenyi Ödönnel a Rajnán és a Dunán Pestig utaztak. Rákosmezei kasté-

lyának kezelőjévé az 1857-ig a Nemzeti Színházban énekes színészként játszó József testvérét kérte fel. Mély gyászára a hit, a munka és a jótékonykodás hozott enyhülést. 1857-ben került sor az első magyar biztosító társaság megalapítására. Zsivora jó viszonyban állt az Aachen-müncheni tűzbiztosító intézet igazgatójával Bruggemannel és kiutazott Aachenba a szükséges nyomtatványok megszerzése végett. Az alapító közgyűlésen elnökké

Ürményi József 1841-46-os években alnádorságot betöltő Fejér megyei birtokost, alelnökké Zsivora Györgyöt választották. A hatalom érdekeinek nem feleltek meg, ezért távoznuk kellett a társaság éléről. Zsivorának felajánlották, hogy kárpótlásul kérhet valamit. Ő Hajnik Pál emigráns barátja bántatlan hazatérését kérte, s nyerte meg. 1858-ban tagja volt báró Eötvös Józseffel együtt, Ürményi József elnöklete alatt a Nemzeti Színház nyugdíj intézete választmányának. Jótékonyági tevékenységéről kiadási naplója árulkodik. A magányos rászorultaktól kezdve, egyesületek, iskolák, országos intézmények sora áldotta a kezét.

(Folytatása következő számban – szerk.)

Karacs Zsigmond

Pesthidegkútról, egy kicsit másképp

● folytatás az első oldalról

A vallás a vadregényes táj szépségeit is segítette felfedezni. A XIX. század első éveitől „Remete Mária” kis kőtemploma egyre ismeretebb búcsújáró helyévé nőtte ki magát. S miután a templomot (1817. k.) szeptember 8-án, Kisasszonynapján szentelték fel, a kisasszony-napi zárandoklattal egybekötött búcsú és zárandoklat messze földön híres, jelentős esemény lett a pest-budai lakosok életében. A század végén pedig – a napjainkban már bazilika rangjára emelt – mai kegytemplom várta a fővárosiakkal együtt az ország minden részéről érkezőket.

A vallási ünnepek mellé társultak az évszakok változásához kötődő világi népi ünnepek is. Először

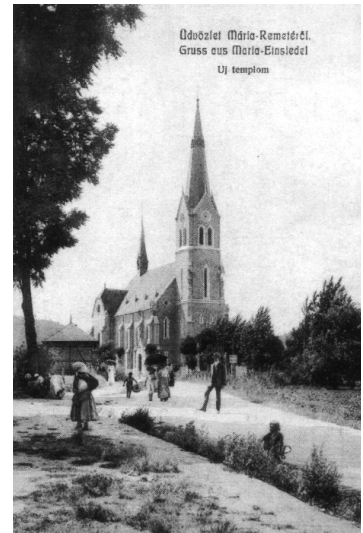
csak a Gellérthegyet, a Svábhegyet, majd a Lipótmézőt vették birtokukba a „szabadidő a zöldben” divatnak hódoló fővárosiak. Innen pedig hamar eljutottak – már nemcsak a búcsú napján – Hidegkút romantikus vidékére. A Regélő 1843-as számában Garay János fest színes képet a kirándulók tarka sokaságáról.

A magyar szépirodalomban is helyet kapott Hidegkút. A budai várba még az 1849-es májusi ostrom idején is bejutó parasztok alakját tette Jókai Mór „hallhatatlanná” legnépszerűbb regényében, „A kőszívű ember fiai”-ban (1960. évi kiadás, 453. o.): „*Richárd elfogadta a barátságos kézszorítást. – De hogyan jut ön be, polgártárs a várba? – Igen egyszerű ez. Ismerős*

hidegkúti paraszttal, pörgönyába öltözve, hetivásár alkalmával... Minden szerdán és szombaton járnak csak oda tojással, zöldséggel, vajjal.”

A község az 1849-es budai várostromot illetően a szépirodalom mellett helyet kapott az 1848-1849-es visszaemlékezésekben és hadműveleti naplókban is. A Buda ostromára vonuló Görgei Artúr fel-dunai hadseregének III. hadteste, Knezics tábornokkal az élen, 1849. április végén vonult keresztül Hidegkúton; majd májusban a falun keresztül vontatták állásaikba a Komáromból hozatott nehéz ostromágyúkat, amelyekkel aztán sikerrel ostromolták Budavárát. Így a falu nevét a Tábornok naplója, s levelezése is megőrizte.

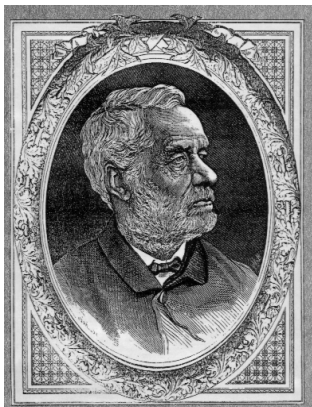
Az 1873-ban egyesített három város, Buda, Pest és Óbuda múltjára visszajel-

Máriaremete temploma
a XIX. sz. végén

lantó „Porzó”, azaz Ágai Adolf az „Utazás Pestről Budapestre 1843-1907” c. könyvében, bár idilli képet fest a táj szépségeiről, fulánkös megjegyzéssel illeti a Buda környéki településeket, s így Hidegkút békés, magyar érzelmű, de németajkú népét nacionalizmusra bujtotató „térítőket”.

Czaga Viktória

Újpest Önkormányzata jelentette meg Buda Attila tollából gróf Károlyi István életrajza szerves folytatásaként „A hallgatag mágnás” címet viselő szöveggyűjteményt, közel hétszáz oldalon. A szerkesztő, a Károlyi család történetének kutatója, a gróf életének alapos ismerője.

A dokumentum gyűjtemény időrendi sorrendben tartalmazza – Károlyi István életét végigkísérve születésétől haláláig – mindazon for-

rásokat, melyek szemléltetik életét, jellemét és tetteit. A bevezetőben kaphatunk tájékoztatást a válogatás elveiről. Szerencsére a Károlyi levéltár és egyéb, a család által megőrzött levelek, szerződések, hivatalos vagy magán iratok bőségesen álltak a kutató rendelkezésére. A kötetben közöltek értelmezhetősége világos, jól olvasható, keletkezésük körülményei ismertek. Azok, melyek idegen nyelven íródtak, vagy keletkezésük körülményei még további kutatásokra várnak egy másik alkalommal kerülhetnek csak az olvasók kezébe, ugyan úgy, mint azok, melyek terjedelmük miatt szorultak ki a kötetből. A monográfia így is a teljesség törekszik. A kor-

A hallgatag mágnás

Dokumentumok gróf Károlyi István életéből

sajtója, a kortársak naplójegyzetei alapján képet kapunk arról is, hogyan vélekedtek Károlyiról kortársai, kik voltak barátai, munkatársai és ellenfelei.

Kutatókon kívül a XIX. század élete iránt érdeklődők is haszonnal forgathatják, mert egy – sajnos kissé elfeledett – haladó gondolkodású személyiséget ismerhetünk meg a dokumentumok alapján. Intézkedései, személyes kapcsolatai közvetlen környezetével, jószágainak gondozása egy korát meghaladóan modern, nyugati gondolkodású főúr képét rajzolják meg. Magánéletének tragikus momentumai ellenére gyermekeit kiegyensúlyozottá, családszeretővé nevelte.

Buda Attila könyvéből kitérünk, hogy szeretettel válogatott e „hallgatag”, zárkózott főúr legszemélyesebb titkai között, s segítségével az érdeklődők kitérő kordokumentumot tarthatnak kezükben.

Befejezésül a kötet kiadói ajánlásából idézünk: „E kiadványunkkal is városalapítónk emlékét és tiszteletét kívánjuk elmélyíteni... remélve, hogy elvhűsége, embersége és hazaszeretete – mely e kötetből kiválglik – nyomot hagy bennünk olvasóinkban.”

A kötet kereskedelmi forgalomba nem kerül, így csak közgyűjteményekben, könyvtárakban tanulmányozható.

Szőllősy

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: Dr. Új Irisz, tel.: 250-1020, cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K-V.: 10-18 óra

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne, tel.: 370-0652, cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48., nyitva: K-P.: 10-17, Sz.: 10-14 óra, zárva: 07. 01. – 08. 31.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus, tel.: 218-7420, cím: 1093 Bp., Pipa u. 4., nyitva: K-P.: 10-16 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász János, tel.: 261-5569, cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b., felújítás miatt zárva.

Alberfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum

Vezető: Beleznaý Andor, tel.: 208-6635, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8., nyitva: K-Cs.: 16-18 óra, zárva: 07. 01. – 08. 31., és egyéb iskolai szünetekben is.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. György Lajosné, tel.: 365-

6126, cím: 1117 Bp., Erőmű u. 4., nyitva: Sze.: 15-18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Vezető: Dr. Gergely Katalin, tel.: 201-6607, cím: 1122 Bp., Városmajor u. 16., nyitva: K., Cs., Sz.: 10-18 óra., zárva: 07. 18. – 08. 15.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász Katalin, tel.: 349-1501, cím: 1132 Bp., Váci út 50., nyitva: K-Cs.: 10-18 óra, zárva: 06. 17. – 08. 11.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Mojzes Ildikó, tel.: 419-8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81., nyitva: K., Cs., Sz.: 10-14, Sze.: 14-18 óra, zárva: 07. 29. – 08. 27.

Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. Dombóvári Antal, tel.: 256-4626, cím: 1173 Bp., Pesti út 113.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Pilhoffer Ferenc, tel.: 290-5629, 295-0877, cím: 1181 Bp., Kondor Béla sétány 10., nyitva: H-

Cs.: 8-16, P.: 8-13 óra, zárva az iskolai tanítási szünetek idején.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-1619, cím: 1191 Bp., Fő u. 38., nyitva: K-P.: 14-18, V.: 10-16 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: Dr. Bogyirka Emil, tel.: 283-1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53., nyitva: K-V.: 10-16 óráig, zárva: 07. 10. – 09. 15.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sárkány István, tel.: 276-7343, cím: 1211 Bp., Szent Imre tér 3., nyitva: téli időszakban K-V.: 9-17, nyári időszakban K-V.: 10-18 óra, zárva: 07. 01. – 08. 31.

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: Garbóci László, cím: 1222 Bp., Veréb u. 4., (Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt, Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 287-0083 cím: 1238 Bp., Sztás u. 105., nyitva: K-Szo.: 14-18 óra, zárva: 06. 19. – 08. 10.

Amikor magunkénak tekintünk egy települést, annak és az ott lakóknak a fejlődését ellenszolgáltatás nélkül segítjük, akkor döntéseinket általában nem a hideg logika, hanem érzelmi érvék motiválják. A lokálpatriotizmusnak nevezett „jelenséget” azonban nem századunk találta fel, de az mióta az ember történelmet ír létezik. Évszázadok során szájról-szájra terjedő közlések, az ünnepek rítusai, az öltözködés és az étkezés, a mindennapi munka módszerei... alakították ki az egy-egy tájegységre, településre jellemző hagyományokat. Ez az amit az ott élők magukénak éreztek, megőrizni kívántak.

A soroksári lokálpatriotizmus fennmaradásához nagyon sokkal járulhat hozzá Traurig Lőrinc „Az én

Soroksári mindennapok

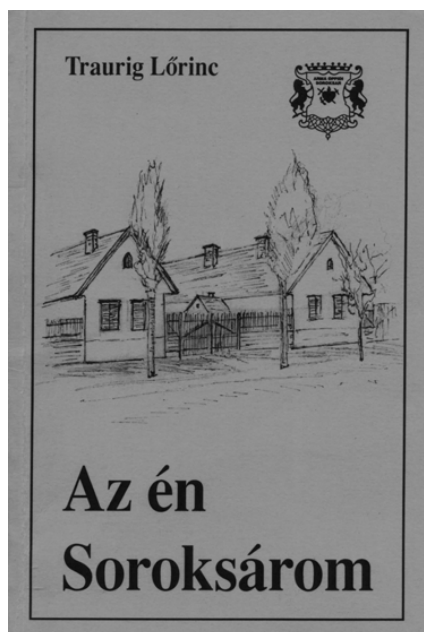
Soroksárom” címmel magánkiadásban megjelent szerény könyve. Mi is a „műfaja” ennek? Nem büszke szöveggyűjtemény, mely a települést érintő több száz év dokumentumaiba ad bepillantást. Nem szociográfia, mely a jó szándékú kívülről szemével mutatja be az emberek nagyobb csoportjainak életét. Nem visszaemlékezés, nem napló... és folytathatnánk a nemeket. Valójában önvalómásként definiálnánk, hisz a szerző saját tapasztalatait, emlékeit is használva rajzol színes körképet a soroksári mesterségekről, szervezetekről és hagyományokról.

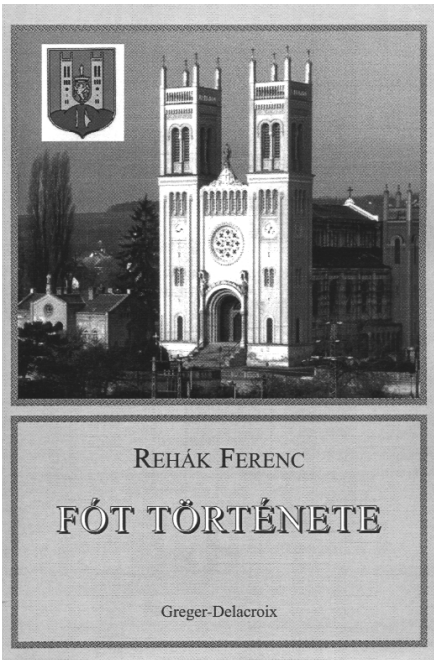
A tudatában tükröződő valóság így jelenítődik meg előttünk, így ismerhetjük meg a néhai Soroksárt, a ritkán pihenő soroksári

munkáscsaládok életét. Napjainkra már kivesző vagy átalakuló mesterségek múltja elevenítődik fel könyvét lapozgatván. Tágabb, fővárosi szempontból sem érdektelen ez a könyv, hiszen a soroksáriaknak kenyeret a főváros közelsége biztosított, termékeik legnagyobb részt itt kerültek eladásra.

A kerületek közti gyakori migráció idején e könyvecske a Soroksárra költözőknek jelentős mankót nyújthat a beilleszkedéshez, elődjük mindennapjai megismeréséhez. Nem lehet érdektelen ez a régóta itt gyökeret vert családok számára sem, hisz valójában róluk és értük szól ez a könyv.

(g.t.)

Jelentős alkotásokat termő műfaj volt Magyarországon a XIX. század végén, XX. század elején a helytörténetírás. Kisebbségi földrajzi régiókról készültek alapvető összefoglalások; megyék, városok, falvak történetét, kiemelkedő szülötteinek életét örökítették meg az adott településsel, személlyel a születés vagy a szellemiek következtében rokonságot vállaló szerzők. Bizvást támogatásra számíthattak és találtak is az olvasóközönségben, mely a reformkor hazafias felbuzdulásai nyomán, s az önkényuralom rabságban töltött esztendeitől megszabadulva, lelkes érdeklődéssel fordult szűkebb környezetébe, lakóhelye történelmére. Így született meg tulajdonképpen a *Magyarország vármegyéi és városai* című, nagy ívű (bár be nem fejezett) sorozat is, a különféle várostörténetek Pozsonytól Szabadkájáig, s a kisebb települések múltját feltáró, terjedelmesebb vagy vékonyabb monográfiák sora. Ez a lendületes tevékenység 1945 után több évtizedre megakadt. Az új társadalom építésének lázában ugyanis néhány év alatt erőszak-

osan megszüntették a helyi közösségeket s ezzel először és legfőképpen az olvasóközönséget, a helytörténeti munkák befogadói bázisát lehetetlenítették el. A korábbi köztudatától, viszonyítási pontjaitól megszabadított s ezáltal állandósult bizonytalanságba lökött nyáj ugyanis tetszés szerint irányítható ide vagy oda. Másfelől az uralkodóvá lett ideológia gyanússá tette a tudományos kutatást, a források feltárását; pontosabban a történelem elfogultságmentes elemzését és értékelését, merő szofizmussal a „polgári áltargyiaság” címkéjével látták el, sok legyet ütve ezzel egy csapásra. Meg is csappant az érdeklődés, a kedv a hivatalos felfogással a legkisebb mértékben is konfrontáló, az eseményeket árnyaltabban bemutató kutatások irányában; aztán bajos is lett volna ilyen jellegű írásokat az országhatáron belül közzétenni. Irányított szempontok alapján csupán a főváros s a nagyobb városok történetének bizonyos részeit lehetett feltárni, s bizony örülni kellett, hogy egyáltalán erre mód nyílt. Akadt tehát bőven pótolnivaló ezen a területen is, amire a lehetőség az 1988-1990-es változások után teremtdőtt meg.

Pest, Buda és Óbuda, majd Nagy-Budapest mindig is kiemelkedő jelentőségű volt Magyarország számára, amit, érdekes módon, éppen a fővároseleneke régi és mai elképzelések, felfogások bizonyítanak igen frappánsan. Ezt a

Rehák Ferenc: Fót története

gazdasági, társadalmi, kulturális súlyt ráadásul még a politika is erősítette, amikor 1950-ben a főváros akkori határain kívül lévő, elsősorban munkások által lakott területeket új kerületként Budapesthez csatolták. Ekkor került a főváros mindenkorai vezetésének fennhatósága alá, a korábban önálló, évszázados múlttal rendelkező Újpest és Rákospalota is. Mindkét település a fóti Károlyi család birtoka volt, sőt Újpest tulajdonképpen az ő birtok- és iparpolitikájuknak köszönhetőe létrejöttét. A Károlyi uradalom központja Fóton volt, s a község lakói már a múlt században is jelentős részt vállaltak Budapest mezőgazdasági ellátásában, az 1950. január elsején élet-

líteni őket. Egyiket Huszai Gábor készítette az 1930-as évek közepén (s 1995-ben egy második, szintén kéziratos változatát), a másikat pedig Jócsik Lajos az 1960-as évek közepén-végén. Kéziratos voltuk azonban a nagyközönség elől elzárta ezeket az írásokat, s még a helytörténeti kutatók nagy része előtt is rejtve maradtak. Örvedetes tehát, hogy most, a 2000. évben Rehák Ferenc Fót történetét tárgyaló munkája nyomdai publicitást is kapott, s ezután minden helyi lakos, valamint a község barátai kezükbe vehetik ezt az összefoglalót.

Rehák Ferenc négy részre és 28 fejezetre osztotta a rendelkezésére álló anyagot. Feldolgozásában 1849, 1920, 1948 és 1990 a fő

A fóti Károlyiak által épített rákospalotai leányjavító intézet a múlt század 20-as éveiben

be lépett rendelkezés után pedig közvetlen földrajzi kapcsolatba is kerültek vele. Fót történelmének monográfiája tehát fontos adatokat, körülményeket, összefüggéseket tartalmazhat, amelyek a főváros és közvetlen környékének kapcsolatát mutatják be.

Fót történetéről készült már korábban is két összefoglalás, ezek azonban nem jutottak el a nyomdai munkálatokig. Kézirataik azonban fennmaradtak, s már csak emiatt is meg kell em-

fordulópontok Fót életében. A régebbi évszázadokból, az Árpád-házi és későbbi királyok idejéből csak kevés emlék maradt fenn, azok is inkább az egész környékre vonatkoznak. A modern Fót története tulajdonképpen az 1600-as évek végén, a török kiűzetése után kezdődött. Már a kuruc harcok során érintőleges kapcsolatba került a Károlyi család egyik tagjával, bár birtokosai a XVIII., XIX. század fordulóján előbb az Újfalussy- ➔

→ ak, majd a Galántai Fekete család, végül pedig a közmondásokban költekezéseiről ismert Csekonics tábornok volt. A Károlyiak végleg csak a XIX. század elején, 1808-ban telepedtek le Fótton, amit az első időben többnyire csak pihenésre, kapcsolódásra használtak, hiszen állandó lakóhelyük Pesten, a Károlyi-palotában volt. Amikor azonban az 1820-as évek végén a felnőttkorukat elérő fiúgyermek felosztották egymás között a családi vagyont, a legidősebb, Károlyi István végleges lakóhelyül Fótot kapta meg. Az ő és utódai itteni szerepéről a szerző részletesen beszámol, de a kötet középpontjában mégsem a grófi család áll, hanem a falu lakosai: katolikusok, reformátusok, evangélikusok, izraeliták vegyesen, ahogy a történelem megteremtette együttélésüket. Képet alkothat az olvasó a társadalmi rétegzettségéről, főleg a zsellérek, a cselédek és a gazdálkodó parasztok életéről. A vallási és a gazdasági viszonyok ábrázolása mellett helyt kap a mezőgazdasági fejlődés két legveszélyesebb, korabeli akadályá is: a vízhiány és a filoxéra. Érzékelhető a XX. század elejének gazdasági fellendülése, az első világháború sanyarú körülményei és következményei. S míg az eddigi időszak feltárása főleg írásos forrásokra támaszkodott, az első világháborút követő évekből előtérbe lép az emlékezés, a szavakkal elmondott történelem. Hiszen e kor résztvevői vagy gyermekeik már a mai Fót polgárai. A velük történtek jelentik a község mai kollektív emlékezetét. Az olvasót valószínűleg az utolsó évtizedek eseményei foglalkoztatják majd legjobban, mivel ezekről az évekről már minden-

kinek saját, kialakult képe van. A kötetet rendkívül érdekes illusztrációs anyag egészíti ki. Szerzőjének szándéka tiszteletreméltó, műve főtí vonatkozásban úttörő munka, amely, ahogy a már eddig is kiderült, bizvást ajánlható minden helyi polgárnak és érdeklődő budapestinek. De nem hallgatható el néhány kifogás sem, nem azért, hogy e helytörténet értékét leszállítsuk, hanem tanulságul, hogy a hasonló jellegű, későbbi összegzésnek evvel segítséget nyújtsunk.

Először is azt kell megemlíteni, hogy Fót történetére vonatkozóan a felhasználtnál sokkal több forrás áll rendelkezésre a nagy levéltárakban és egyéb közgyűjteményekben. (A hasznosított forrásokat viszont a szöveges rész végén, irodalomjegyzékként meg kellett volna adni.) Például a Pest megyei Levéltárban vagy a Magyar Országos Levéltár Károlyi levéltárában. Ezek ismerete egy ilyen jellegű munkánál elengedhetetlen. Kutatásuk, a fellelt adatok rendszerezése, feldolgozása természetesen erősen idő-, türelem- és bizonyos vonatkozásokban költségigényes. Ezen a ponton kell belépnie a helyi önkormányzatnak, amely pályázatokkal, ösztöndíjakkal kedvezőbbé te-

heti a hasonló jellegű anyaggyűjtést vagy az elkészült alkotás megjelentetését. A forrásbőség viszont más vonatkozásokban relatív is, mert a mindenkor másik oldal nem szívesen adja közre élményeit, emlékeit, tapasztalatait, a velük is megesettek krónikáját. Például a termelőszövetkezetek egykori első emberei, a tanácsrendszer, valamint más, helyi testületek, intéz-

ken) elmondhatnák, hogyan élték meg, mondjuk az 1988-1990 közötti időszakot? Nem baj, ha ezek a füzetek feleselnek, vagy el-lentmondanak egymásnak. Hiszen a mindenki által kívánt megtisztulás és reális kép, a múlt folytatható mozzanatainak megragadása csak több nézőpont, több szempont összevetése és józan mérlegelése után alakulhat ki.

Szintén a főtí Károlyiaknak köszönhető Újpest kórháza (1930 körüli felvétel)

mények vezetői stb. Ezek nélkül azonban reális szemlélet kialakítására a legkisebb remény sincs. Miért ne pártolhatná a mindenkori vezetésétől független, ám tagjaiban messzire tekintő önkormányzat egy olyan füzet sorozat megjelentetését, amelyben az egykori vezetők s a község mai szószólói (egyházi, gazdasági, közigazgatási, közoktatási, üzleti stb. területe-

Végső soron pedig, hogy e kérdések egyáltalán felmerülhetnek, azt Rehák Ferenc összefoglalójának lehet köszönni, ami, remélhetőleg nyitánya egy, Fót történetét részletesebben tárgyaló, szűkebb és tágabb környezetéhez fűző viszonyait részletesebben elemző monográfiának, esetleg monográfia-sorozatnak.

Buda Attila

Számunk szerzőiről

Ádám Ferenc tanár, helytörténész

Beke Margit levéltáros, egyháztörténész, a történettudomány kandidátusa, az OKGYK levéltári referense

Buda Attila könyvtáros, az ELTE BTK Irodalomtörténeti Tanszék könyvtárvezetője

Czaga Viktória levéltáros, Budapest Főváros Levéltára főlevéltárosa

Dr. Dombóvári Antal, a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

Gábrriel Tibor történész, a Budapesti Honismereti Társaság titkára

Karacs Zsigmond történész, a Budapesti Honismereti Társaság alelnöke

Pándy Tamás üzemmérnök, a Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság elnöke

Szöllősy Marianne történész, az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

A Budapesti Honismereti Társaság köszönetét fejezi azoknak a szerzőknek, akik tiszteletdíjukról lemondva segítették a kiadvány megjelenését.

Pestszentimréért Díj 1990-2000

Tíz évvel ezelőtt adta át a XVIII. kerület akkori polgármestere az első Pestszentimréért Díjat. A Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság egy évvel korábban – megalakulásakor – határozta el, hogy díjat alapít, melyet a pestszentimrei lakosság javaslatára alapján ítél oda kuratóriuma. Az alakuló közgyűlés jelenlévői javasolták kuratóriumi tagokat, akik napi kapcsolatban vannak a „néppel”. Tanárok, orvosok, közéleti emberek alkotják ma is az ítélő bizottságot, szinte változatlan összetételben. Napjainkig harmincnégy díjazott ve-

hette át a tíz centiméteres bronzból készült emléklapkettet a mindenkori polgármestertől. A posztumusz és a személyesen átvett díjak is életműért, Pestszentimréért kifejtett (munkaköri kötelezettségen túlmenő), közösség érdekében legtöbbet vállaló, Pestszentimre fejlődését elősegítő személyeknek adományozhatók. A díj népszerűségét és rangját az „alulról” jövő kezdeményezésnek, a nem párt, hivatali döntésnek köszönheti.

2000-ben három díjat vehettek át. *Vrankó Mátyásné* az Ady utcai óvoda vezetője az intézmény 1952-es megnyitásakor, mint kis-

óvodás lépte át az épület küszöbét. Harminchárom éve – tizenegy éve mint vezető – dolgozik a kicsik közösségi életének mind szebb, tartalmasabb indulásáért. Több – köztük miniszteri – elismerésben is részesült eddigi pedagógiai munkássága. Óvodája harmadszor – immáron véglegesen – nyerte el a „Szebb, virágosabb XVIII. kerületért” vándorserleget. Az országos „Virágos Magyarországért” pályázaton díjat nyertek, mint a kerület egyetlen képviselői.

Pinkóczy Sándor pedagógus, a Kisfaludy-Kapocs utcai iskola nyugalmazott igazgatóhelyettese „szerény, csendes” életművével hívta fel a kurátorok figyelmét. A felépülő iskola, a régi iskola bezárása, az átköltözés, az új iskola „belakásának” zökkenőmentes lebonyolítása mellett fotószakkör, táborozások, könyvtár létesítése indokolták a döntést. Helytörténeti gyűjtőmunkával segítette a múlt megismerését, a Budapest, XVIII. kerületi (Pedagógiai Intézet és) Helytörténeti Gyűjtemény megalapozását.

2000 nyarán hirtelen hunyt el *Kispál Sándor* bélyeggyűjtőköri elnök, köz-

életi ember. Váratlan halála aktív munkálkodást törte derékba. A szervezés közepén maradt félbe a 2001-re tervezett nemzetközi gálambposta-járat. A jubileumi év tiszteletére postagálambok repültek volna Németországból Pestszentimre – Pestszentlőrinc gálambdúcaiba. A református egyház pestszentimrei presbitériumának tagjaként kezdte közéleti tevékenységét. Asztalosként több – akkor társadalmi munkának nevezett – akcióban vett részt. (Pl. óvodává alakítás, köztéri alkotás). Mind az öt pestszentimrei iskolában létrehozta az ifjúsági bélyegszakkört. Több nemzetközi díjjal büszkélkedhet, se szeri, se száma nagydíjainak, arany, ezüst stb. diplomáinak. Hosszú éveken átvezette a MABÉOSZ XVIII. kerületi bélyeggyűjtő kört, megalapította a helyi Hagyományörző Bélyeggyűjtő Kört. Évekig szerepelt az országos ifjúsági bélyeggyűjtők elnökségében. Pestszentimrei közösségi élete is számottevő, többek között a Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság tíz alapítójának egyike volt.

Pándy Tamás

Vrankó Mátyásné kezében a Pestszentimréért Díj
(Fotó: Szekeres János)

DECEMBER

– **január 31-ig** A „másik” Budapest, kiállítás Nagy-Budapest létrejöttének 50. évfordulóján *Budapesti Történeti Múzeum metszettára*

– **február 4-ig** A Kispesti Templom tér története című kiállítás *Református egyház kiállítóterme* (XIX., Ady Endre út 57.)

– **március 1-ig** „Október 6. emlékezete” Birkli László hagyatékában – történeti kiállítás *Óbudai Múzeum*

– **május 5-ig** Pápa-féle irodalmi kávéház emlékkiál-

Kerületi kiállítások, rendezvények

lítás *Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény*

JANUÁR

4 – 16. Pestszentimre évfordulói, kiállítás *Pestszentimrei Közösségi Ház* (XVIII., Vasút u. 48.)

15. A XX. század ujjlenyomata, kiállítás-sorozat *Millenniumi Földalatti állomásai, Internet, később Kiscelli Múzeum*

19. Budapest gyomra – a Központi Vásárcsarnok – Varga Judit előadása 17.ó.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

24. Iparváros a főváros árnyékában – Újpest, Szöllősy Marianne előadása 17.ó. *Budapesti Városvédő Egyesület, Podmaniczky terem* (VI., Eötvös u. 10.)

FEBRUÁR

9. Óbuda a képzőművészetben, kiállítás megnyitása *Óbudai Múzeum*

16. „Felelj – innen vagy?” II. beszélgetés a Vathy Zsuzsa – Lázár Ervin

íróháaspárral, vezeti dr. Budai Katalin 17.ó. *Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény*

MÁRCIUS

13. A Pilvax és a szabadságharc Óbudáról című kiállítás megnyitása 17.ó. *Óbudai Múzeum*

16. Irodalmi emlékeink, emlékhelyeink, Tarján Tamás előadása. Közreműködik: Kaszás Gergő 17.ó. *Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény*

23, 30. Jelbeszéd tojásokkal – múzeumi foglalkozás 14 órától *Óbudai Múzeum*

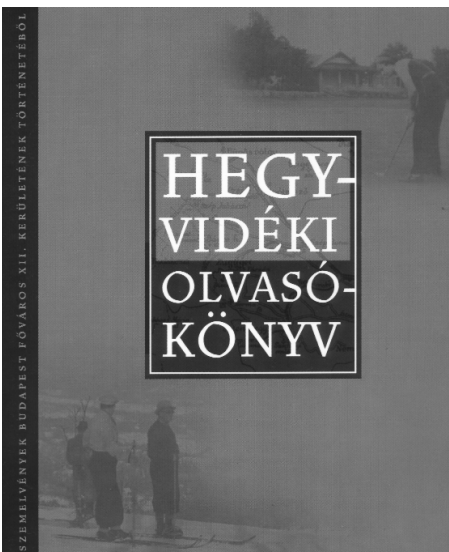
HEGYVIDÉKI OLVASÓKÖNYV

Fővárosunk történeti múltja iránt érdeklődők újabb helytörténeti szöveggyűjteményt vehetnek kézbe. „Hegyvidéki olvasókönyv” címmel a XII. kerületi Önkormányzat kötetet adott ki a kerület fennállásának (1940. július 1.) 60. évfordulója alkalmából. „Növekvő mértékben jelentkezik az igény manapság, hogy egy-egy település múltját lakói ismerjék.” – írja dr.

Mitnyan György, a kerület polgármestere e kiadvány beköszöntőjében.

Az esztétikus megjelenésű könyv összeállítója, Sza-

tucsek Zoltán rövid bevezetőjében foglalja össze a városrész történetét az első

írásbeli említéstől napjainkig. Közel kétszázötven év történetét ölelik fel a közölt források és fotók, melyek részben a korabeli sajtóból,

részben Magyarország és Budapest legfontosabb közgyűjteményeiből származnak.

Memoár részletek, hivatalos és magán levelek, közgyűlési határozatok, sajtóban és egyéb kiadványokban közöltek... mutatják be a megszülető Krisztinaváros és a Hegyvidék lakóinak gondjait, elképzeléseit és javaslatait, a városrész fejlődésének történetét, a buktatókat és az eredményeket. Krisztinaváros anyakönyvének első lapja (1786) nyitja, a János-hegyi libegő tervjavaslata

(1970) zárja a nyilvánosságra hozott forrásokat. A szöveggyűjteményben szereplő dokumentumok előtt rövid összefoglaló utal azok előzményeire, jelentőségére. Várhatóan a kerület összes oktatási intézményének könyvtárában megtalálható lesz az olvasmányos kiadvány.

A kötet végén külön bibliográfia segíti a kerület múltjában mélyebben búvárkodni kívánók tájékozódását, a korrekt név és tárgymutató pedig e kötet szakmai felhasználhatóságát erősíti.

„A hely szelleme”

Ferencváros

Minden hónap harmadik péntekén érdekes csemegét „fogyaszthatnak” Ferencváros lakói és vendégei. A *Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény* helytörténeti és irodalomtörténeti rendezvénysorozatot indított útjára, szervezője Gönczi Ambrus, a gyűjtemény vezetője. Irodalomtörténészek, muzeológusok, írók és újságírók számolnak be ferencvárosi emlékeikről, vagy tartanak előadást a kerület jelentős irodalmi személyiségeiről, épületeiről.

A XX. század ujjlenyomata

Újszerű kiállítás-sorozattal vesz részt a Budapesti Történeti Múzeum a Magyar Millennium rendezvénysorozatában. „A XX. Század Ujjlenyomata” címet viseli ez, anyagát több száz felkért ember állítja össze. Ők azok, akik megnevezik azokat a tárgyakat vagy tárgyiasítható fogalmakat, amely személyes vagy családi életükben meghatározó szerepet játszottak és valamilyen módon kötődnek a XX. század Magyarországhoz.

Ez a rendhagyó kezdeményezés feltételezhetően

nemcsak a Budapesten élők számára lesz emléke-

zetes, de a fővárosba látogató külföldiek figyelmét is felkelti.

Három helyszínen tervezik bemutatni a kiállítás anyagát. A tárgyak nagy része a *Kiscelli Múzeumban* tekinthető majd meg, a fotókból és a dokumentu-

mok másolataiból a *Millenniumi Földalatti állomásain* táblákon fognak megemlékezni. A beérkező tárgyakból és a hozzájuk fűzött történetekből a legbővebb válogatás az *Internetről* lesz megismerhető. A kiállítás honlapja a <http://www.ujjlenyomat.budapest.hu>

www.ujjlenyomat.budapest.hu címen található, illetve a főváros honlapján <http://www.budapest.hu> keresztül érhető el. A honlap szerkesztőinek az ujjlenyomat@budapest.hu e-mail címen lehet levelet küldeni.

F.: Budapesti Honismereti Társaság

1043 Budapest,
Berda József u. 48.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményekben és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjaiban. Megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogram Közművelődési Kollégiuma, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány „Karácsony Sándor emlékére” Szakalapítványa, a Fővárosi Önkormányzat Kulturális Bizottsága és a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatása teszi lehetővé.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor

Szerkesztőbizottság: Ádám Ferenc, dr. Holló Szilvia Andrea,
dr. Rédey Pál, dr. Schwarcz Katalin

Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság (1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652) és a Budapesti Történeti Múzeum

Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273